

Riigikogu otsuse „Kaitseväe kasutamise tähtaja pikendamine Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel Euroopa Liidu sõjalise abistamise missioonil Mosambiigis“ eelnõu seletuskiri

Sissejuhatus

Käesolev Riigikogu otsuse eelnõu võimaldab panustada kuni kolme kaitsevälasega Euroopa Liidu (EL) sõjalise abistamise missioonile Mosambiigis. Septembris 2024 kujundatakse Euroopa Liidu missioon Mosambiigis ümber väljaõppemissioonist sõjalise abistamise missiooniks. Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kaitseministeeriumi poliitika planeerimise osakonna nõunik Pearu Pirsko (pearu.pirsko@kaitseministeerium.ee) ning vastutav jurist on Kristel Urke (kristel.urke@kaitseministeerium.ee). Eelnõu seletuskirja on keeleliselt toimetanud Luisa Tõlkebüroo eesti keele toimetaja Tiina Alekõrs (tiina@luisa.ee).

EUMAM Mozambique

Cabo Delgados algas kriis, kui sotsiaal-majanduslikest probleemidest kasu lõikavad äärmusislastlikud terrorirühmitused, kuhu kuuluvad kohalikud ja Islamiriigi (ISIS) välisvõitlejad, võtsid oma kontrolli alla osa provintsi territooriumist. Konflikti käigus on surma saanud üle 4500 inimese ja kodudest on sunnitud põgenema ligi miljon inimest. Viimastel aastatel on julgeolekuolukord Cabo Delgados lisaks Euroopa Liidu väljaõppemissiooni tegevusele paranenud tänu Rwanda ja Lõuna-Aafrika Arenguühenduse (Southern African Development Community – SADC) vägede kohalolule, kuid väiksemad rünnakud tsiviilisikute ning Mosambiigi relvajõudude (Forças Armadas de Defesa de Moçambique – FADM) vastu on endiselt sagedased. Rünnakud kohalike vastu lõppevad tihti ohvrite hukkamise ja külade põletamisega.

Euroopa Liidu Nõukogu lõi 12. juuli 2021 otsusega 2021/1143/ÜVJP väljaõppemissiooni EUTM Mozambique (European Union Training Mission in Mozambique). Otsuse tegemisel lähtuti Mosambiigi Vabariigi presidendi 3. juunil 2021 esitatud palvest aitamaks riigil toime tulla 2017. aastal Mosambiigi põhjaosas Cabo Delgado provintsis lahvatanud kriisiga.

EUTM Mozambique'i eesmärk oli toetada Mosambiigi relvajõudude sõjalise võime arendamist, et nad suudaksid iseseisvalt võidelda Cabo Delgado provintsis terroristlike rühmituste vastu. Selle saavutamiseks keskenduti järgmistele valdkondadele: Mosambiigi relvajõudude väljaõpe, Mosambiigi relvajõudude nõustamine kõikidel tasanditel (sealhulgas väljaõpe inimõiguste alal ning rahvusvahelise humanitaarõiguse, tsiviilisikute kaitse ja õigusriigi põhimõtete austamise kohta). Missiooni strateegiline eesmärk oli õpetada välja 11 kiirreageerimisjõudude üksust ning panustada nende sõjaliste juhtimisstruktuuride ja mehhanismide väljatöötamisse. Missioon käivitati 15.10.2021 Euroopa Nõukogu otsusega 2021/1818, väljaõppetegevusega alustati novembris ja 2024. aasta märtsiks täideti missiooni esialgse mandaadi peamine strateegiline eesmärk – õpetati välja 11 kiirreageerimisüksust.

Euroopa Liidu liikmesriigid teevad operatsiooni tegevuse üle poliitilist kontrolli ning annavad strateegilisi suuniseid Euroopa Liidu poliitika- ja julgeolekukomitee (Political and Security Committee – PSC) kaudu. Tulenevalt Mosambiigi valitsuse palvest jätkata Euroopa Liidu

missiooni ja lähtudes jätkuvast ebastabiilsest olukorrast riigi põhjaosas, on Euroopa Liit otsustanud missiooni tegevust jätkata muudetud mandaadi alusel. Alates 2024. aasta septembrist alustas Mosambiigis tegevust uuenenud mandaadiga missioon, mis nimetati ümber sõjalise abistamise missiooniks (European Union Military Assistance Mission – EUMAM). Uuendatud mandaat kuni 2026. aasta suveni näeb ette riigi relvajõudude nõustamist väljaõppetsükli korraldamisel ja jätkusuutlikkuse tagamisel. Sõjalise abistamise missioon tegutseb väljaõppemissiooniga võrreldes väiksema isikkoosseisuga ja keskendub varasemast enam strateegilise taseme nõustamisele, et saavutada sihtriigis iseseisev kiirreageerimisüksuste väljaõppe võimekus.

Missioonist võtab osa 13 riiki (Portugal, Eesti, Soome, Kreeka, Itaalia, Rumeenia, Belgia, Hispaania jt). Missiooni juhtriik on Portugal (ülem kindralmajor João Gonçalves), kelle jaoks on Mosambiigis toimuv kõrge poliitilise tähtsusega.

Eesti panus

EUMAM Mozambique'is osalemine on Eestile oluline, et rõhutada Eesti panust 2022. aasta märtsis vastu võetud Euroopa Liidu strateegilises kompassis heakskiidetud eesmärkide täitmisel, kus kriisiohjel on oluline roll. Lisaks on Eestile oluline arendada koostööd strateegiliste Euroopa Liidu lõunatiiva liitlastega. Missiooni juhtriik Portugal on tugevdanud Balti riikide julgeolekut, panustades NATO Balti õhuturbe missiooni kuus korda Leedust Šiauliaist aastatel 2007, 2014, 2016, 2018, 2021 ja 2023, samuti on Portugali panustamist Balti õhuturbesse oodata ka tulevikus. Portugali kui NATO liitlase toetus alliansi idatiiva julgeoleku tugevdamisel on Eestile ja Läänemere regioonile laiemalt oluline ka edaspidi.

Eesti oli üks esimesi riike, kes teatas Portugalile oma soovist missiooni panustada. Alates 16.12.2021 osaleme missioonil ühe õigusnõunikuga, kelle ülesanne on nõustada ülemat õigusküsimustes ning õpetada välja kohalike relvajõudude liikmeid inimõiguste ja relvakonfliktioiguste küsimustes. 2025. aastal soovib Eesti jätkata missioonile panustamist. Mandaati taotleme panustamiseks kuni kolme kaitseväelasega, mis annab võimaluse missiooni vajaduse korral täiendavalt panustada.

Õiguslik alus

Riigisiseses õiguses on osaluse õiguslik alus riigikaitseaduse (edaspidi *RiKS*) § 30 punkt 2, kuivõrd tegemist on ÜRO põhikirja VI ja VII peatükis sätestatu alusel rahu ja julgeoleku säilitamise või taastamise eesmärgil korraldatava sõjalise operatsiooni või rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtete ja normidega kooskõlas oleva muu sõjalise operatsiooniga. Tulenevalt RiKS-i § 34 lõikest 1 otsustab Riigikogu Kaitseväge kasutamise rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil eraldi otsusega.

Mosambiigi ja EL-i vahel on praegu sõlmimisel missiooni staatuse kokkulepe kooskõlas Euroopa Liidu lepingu artikliga 37 ja Euroopa Liidu toimimise lepingu artikliga 218, et tagada EUTM Mozambique'i isikkoosseisu (sealhulgas Eesti lähetatavate kaitseväelaste) privileegid, immunitet ning lisagarantiid. Eesti kaitseväelaste privileegid ja immunitetid on praegu kaetud Mosambiigi

valitsuse ja EL-i vahelise kirjade vahetusega, kus Mosambiigi valitsus kinnitas 28. augustil 2021 etteulatuvalt, et tagab EUTM Mozambique'i vägedele vajalike õiguste ja staatuse olemasolu.

Panustamisega seotud kulud

2025. aastal on missioonil osalemisega seotud Kaitseväge kulude maht hinnanguliselt 35 720 eurot (käibemaksuta), mis kaetakse Kaitseministeeriumi valitsemisala eelarvest.

Eelnõu koostöölastamine

Vabariigi Valitsuse istungile esitav eelnõu on koostöölastatud Justiitsministeeriumi, Välisministeeriumi ja Rahandusministeeriumiga ning arvamuse on avaldanud Kaitsevägi.